

INHOUD

DEEL EEN

1952

- I De hospita 11
- II Een treinreis 14
- III De overtocht 23
- IV Het bezoek 35
- V Elena 45
- VI God zorgt 59
- VII Een brief van Soemba 75
- VIII De opdracht 82

DEEL TWEE

1959-1960

TERUG NAAR DE METSUSTRRAAT

1959

- I Winter in Friesland 99
- II Het kind van de zonde 105
- III Het stille huis 110
- IV De mantel der liefde 118
- V De fotograaf 128
- VI Het gesloten gordijn 138
- VII De ijsvlakte 143

PATER FAMILIAS

1959

- I Aan het graf 147
- II Onrein 155
- III Onlust 161
- IV De zeiltocht 173

DE LAATSTE DAG

1960

- I De kikker en de polsstok 189
- II Het concert 195
- III De vrouw op de brug 201
- IV Zwarte modder wolkt op 214

DEEL DRIE

1960-1964

- I Op vreemde bodem 225
- II De zwemles 240
- III Elena en de wieren 254
- IV De leeuwin 274
- V De stok 295
- VI De verwurging 318

DEEL VIER

1968-1969

- I Zagers steken 353
- II Betoverd gebied 375
- III De tik met de strijkstok 390
- IV Meneer Wisse 410
- V De vrouw van de linksback 429

- vi De naaktfoto 445
- vii Drift 459
- viii Op het paalhoofd 477
- ix Naar de tonnen 489
- x De stengun en de motor 507

DEEL VIJF

1971

- i De dode jongen 527
 - ii Het feest 537
 - iii Digna 563
 - iv 'Hé, zusje!' 588
 - v De stamhouder 605
 - vi De hemelpoort 623
 - vii De ongodist 641
 - viii Domburg 671
 - ix Een zweem rood 693
 - x Moeder en zoon 709
 - xi Het gevecht 742
 - xii Nacht op de Roggeplaat 762
 - xiii Finistère 788
- Verantwoording 807

DEEL EEN

1952

DE HOSPITA

Toen Dina wakker werd, was ze vergeten dat ze zwanger was. Ze werd gewekt door het gerinkel van melkflessen, dat weerklonk over het water van de Delpratsingel. Ze hoorde de voetstappen van de melkman, het rinkelen van de lege flessen in het rek op het ritme van zijn stappen, hoe hij bij de melkkar de lege flessen door volle verving en terugliep naar de huizenrij. Door het open dakraam stroomde koele lucht naar binnen en gleeed over haar gezicht. Met gesloten ogen luisterde ze naar de melkman, die van huis naar huis ging.

Toen ze zich op haar zij draaide, voelde ze het kind bewegen in haar buik. Er trok een blos over haar wangen. Ze was wakker geworden zonder eraan te denken. Ze was vergeten dat het er was.

Liggend op haar zij, een hand tussen haar dijen, zag ze een lange jongeman in een militair uniform voor zich. Hij zat in een bos bij een vuur en dronk koffie uit een aluminium mok. Rondom stonden groene legertenten. Hij gaf bevelen aan zijn manschappen. Ze kon hem zich moeilijk voorstellen als een man die andere mannen bevelen gaf. Maar nu hij officier was geworden, zou hij dat moeten leren. Het zou hem goeddoen. Hij kon dat wel gebruiken: meer overzicht. Vanavond was hij er weer, na vijf dagen bivak.

Ze stond op, gespannen, zoals elke ochtend. Achter het kamerscherm goot ze water uit de lampetkan in de waskom. Ze waste zich. Haar buik was al zo dik dat ze haar wassende hand tussen haar benen niet meer kon zien. Zedigheid verbood haar om ernaar te kijken. Ze wilde haar gezwollen buik liever ook niet zien en keek omhoog door het dakraam. Ze zag de kruin van een van de

iepen die langs de singel stonden en verlangde ernaar om buiten te zijn. Snel trok ze haar kleren aan. Onderwijl herinnerde ze zich beschaamd de vorige avond.

Haar hospita, juffrouw Niesten, had familie op bezoek gekregen en haar gevraagd erbij te komen zitten, ook een borreltje te drinken, nu ze al vijf avonden alleen had doorgebracht. Dina sloeg het aanbod af. Ze voelde zich niet op haar gemak onder vreemden, zeker niet als er gedronken werd. Maar terwijl ze in de langzaam donker wordende kamer zat te lezen en door de dunne scheidswand het praten en lachen in de voorkamer hoorde, voelde ze zich ongelukkig, steeds ongelukkiger. Ze was vroeg naar bed gegaan. Kom er toch bij zitten, riep juffrouw Niesten nog tegen haar, verhit door de drank, terwijl ze de trap naar zolder al beklom. Vanuit haar ooghoeken had ze het gezicht van de hospita gezien: glanzend en verjongd, niet langer het wat uitgebluste gezicht van een ongetrouwde vrouw halverwege de veertig. Van schrik had ze haar hospita geen antwoord gegeven en was doorgelopen naar boven. Een ogenblik later was er in de voorkamer hard gelachen.

Nu moest ze naar beneden. Ze hoorde juffrouw Niesten in de keuken scharrelen en hoesten. Dina wachtte bij het trapgat, maar besefte dat haar opstaan niet onopgemerkt was gebleven – de zoldervloer kraakte immers onder elke stap. Ze geneerde zich ervoor juffrouw Niesten onder ogen te komen met het grijze, vuil bevlokte waswater in de kom. Ze dwong zichzelf om de zoldertrap af te lopen. Zweetdruppels verschenen op haar voorhoofd, haar blote armen voelden nu al klam aan, ondanks het vroege uur.

In de gang had juffrouw Niesten zich voor de gesloten keukendeur geposteerd, haar lichaam in een lichte curve, een verwrongen glimlach op haar gezicht. Dina stond stil. Haar adem stokte. Juffrouw Niesten sprak geen woord. Uit de voorkamer klonk het getsjilp van de twee parkieten. De hospita droeg haar donkerrode peignoir, die aan de randen met zwart fluweel was afgezet. Van een onaangename intimiteit waren voor Dina de blote onderbenen van de vrouw, haar blote voeten in leren muiltjes. Haar ha-

ren waren nog ongekamd, slordig opgestoken op haar achterhoofd. De huid van haar gezicht had iets pafferigs. Van haar gebruikelijke, overdreven beleefdheid viel niets meer te bekennen. Ze leek niet te zijn wie ze gewoonlijk was. Geschrokken keek Dina weg naar de deur van de voorkamer, die op een kier stond.

Toen ze haar blik weer op juffrouw Niesten richtte – de kom met water trillend in haar handen – had de hospita het koord van haar peignoir losgetrokken. Ze pakte de revers en met een vlugge beweging trok ze hem open. Er kwam een schorre lach uit haar keel. Dina zag haar naakte lichaam, in de schemer van de gang, maar duidelijk genoeg. De hangende borsten, met tepelhoven die zo groot waren dat ze iets schunnigs hadden, de grote navel, diep verzonken in het vlees van haar gewelfde buik. Een woeste bos zwart schaamhaar hing langs haar dijen naar beneden – als een baard.

Eenmaal in haar kamer, die ze achter zich op slot had gedraaid, durfde Dina geen stap meer te zetten. Ze stond in een hoek bij het raam, ademend met open mond. Zonlicht schampte de kruin van de kastanje in de achtertuin, die nog in de schaduw lag en met zijn bemoste klinkerpad, schutting en schuurtje een groezelige en naargeestige indruk op haar maakte. In alle hoeken school opeens het bederf.

II

EEN TREINREIS

1

Een halfuur later zat ze in de trein: Dina Houத்துyn, een forse vrouw van zevenentwintig. Ze staaarde naar buiten. Dwars over haar schoot lag een linnen jasje met grote knopen en naast haar stond haar van dun riet gevlochten handtas. In het bagagenet boven haar hoofd een krant, die heen en weer schoof terwijl de trein, schokkend op de wissels, het station van Breda verliet. In haar linkerhand klemde ze het kartonnen spoorkaartje, waarvan ze de uiteinden naar elkaar toe boog, steeds verder, tot het dubbel klapte.

Tegenover haar in de verder lege coupé zat een oude vrouw, van top tot teen in het zwart gekleed. Haar lange jas van een stijve, matglanzende stof – hij deed aan het pantser van een insect denken – had ze uitgetrokken en keurig opgevouwen in het bagagenet gelegd, hijgend, zuchtend, de conversatie al half en half openend met een langgerekt ‘hè hè’. Haar hoedje met voile had ze op gehouden, haar gezicht ging schuil achter het gaas. Tussen haar knoestige vingers verscheen een rozenkrans. Nadat ze een blik op Dina’s afgewende gezicht had geworpen, prevelden haar lippen geluidloos de weesgegroetjes en Onzevaders. Achter de voile gingen ondertussen haar ogen heen en weer.

‘Ge zijt al een aardig eind op weg,’ zei ze ten slotte met verstikte stem – ze hield het niet meer uit om niet te praten. ‘In welke maand zijde gij nou?’

‘In de zevende,’ antwoordde Dina.

‘In de zevende. Net wa ’k dacht.’

De vrouw zette haar gebeden voort. Dina’s hart bonsde. Bij elk kraken van de schoenen van de vrouw, bij elk geritsel van haar

jurk, herinnerde ze zich het naakte lichaam van juffrouw Niesten: de plukken okselhaar, de hangborsten, de grote tepelhoven en de zwarte baard tussen haar benen. De schrik zat nog in haar lijf. Het was of deze oude vrouw met de rozenkrans van het ene op het andere moment ook een gedaantewisseling kon ondergaan. De stekelige, zwarte haren op haar bovenlip leken daarvan een voorbode.

‘En waar gaat ge met dat buikske naartoe, a ’k vragen mag?’

‘Naar Amsterdam.’

‘Ach, Amsterdam, die grote stad. Daar zal het ook wel warm zijn. En, schuopt het al?’

‘Schuppen?’

‘Ja, schuopt het al?’

‘Af en toe.’

‘t Zijn de jongens die het hardst schuppen. In de buik doen ze hun moeder al pijn.’

Dina kreeg het steeds benauwder. Het mens verspreidde een misselijk makende geur van zweet en mottenballen. De stijve, vooroorlogse kleding herinnerde haar aan haar ooms en tantes in hun Amsterdamse bovenwoningen bij wie ze met haar moeder op bezoek ging en stil moest zitten, terwijl de volwassenen zich met elkaar onderhielden, en waar ze eens, aan het toezien oog ont-snapt, in de keuken drie puilogene vissen op het aanrecht had zien liggen.

Stuurs en verlegen staarde ze uit het raam, net zolang tot ze voelde dat de vrouw haar gebeden had hervat. Er gleden weilanden voorbij waarop het gemaaide gras in hoppers stond te drogen. Koeien, nu al opeengedrongen in de schaduw onder een boom. Dina leunde achterover, een hand op haar buik, en sloot haar ogen. Ze leek het volste recht te hebben op haar afzijdigheid, en toch kwam het haar voor of ze iets onnatuurlijks deed, zich ergens schuldig aan maakte, onrecht deed. De vrouw bekeek haar van achter de voile – dat voelde ze. Zodra ze door haar wimpers gluurde en een glimp opving van de zwarte jurk, dacht ze aan juffrouw

Niesten, die in de schemerige gang haar peignoir opensloeg. Ze kreeg het zo benauwd dat ze zich voornam om op het volgende station te doen of ze onwel werd – en dan door de trein naar een andere coupé te lopen.

Het was of de vrouw het voelde, want ze begon weer te praten en bood pepermunt aan: een grote, dikke pepermunt uit een dorpse puntzak. Ze durfde niet te weigeren. De vrouw nam de gelegenheid te baat en in een onstuitbare stroom kwam nu naar buiten wat ze al veel eerder had willen vertellen. Dat ze die ochtend om zes uur op pad was gegaan, haar zoon had haar van de hoeve naar het station gebracht met de sjees die nog van meneer baron was geweest, het paard was gaan hinken, maar ze had goddank toch op tijd de boemel naar Breda kunnen nemen, en nu was ze op weg naar een zuster in Rotterdam die te bed lag met een wond die maar niet genas. Dina voelde zich verplicht om te luisteren, de vrouw aan te horen, terwijl die haar wijdlopig verhaal deed, steeds meer in dialect. Ze schaamde zich voor haar weigering met haar te praten, voor het oordeel dat ze over dit ‘boerenmens’ had gehad.

Vlak voor de Moerdijk borg de vrouw haar rozenkrans op.

‘Boven de Moerdijk voel ik me niet meer zo op m’n gemak met m’n kranske,’ verklaarde ze.

De trein reed protestants Nederland binnen, denderend over de lange brug, die sedert 1871 het Hollands Diep overspant. Oorverdovend lawaai golfde door het open raam naar binnen. De ijzeren balken van de brug flitsten voorbij en daarachter lag in de diepte het blikkerende water. Dina keek naar links en rechts, een ogenblik van haar beklemming bevrijd, en stelde zich voor dat ze met haar jongetje – daar hoopte ze op – de Moerdijkbrug overstak en hem optilde om hem met zijn nog wankele beentjes op haar knieën te laten staan, zodat hij naar buiten zou kunnen kijken. Ritmisch flitsten de staande en gekruiste balken voorbij, ritmisch gleden hun schaduwen door de coupé. Dina genoot van de weidsheid van het water achter het web van balken. Aken, klein als speelgoed, trokken er hun witte zog. Een stoet dekschuiten gleed